

varna starost

ZBORNİK PRISPEVKOV OKROGLE MIZE

Varna starost: misija JE mogoče!

Maj, 2018

CENTER STAREJSIH
MEDVODE

SENIOR RESORT
MGC BISTRICA
DOMŽALE

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA GOSPODARSKI
RAZVOJ IN TEHNOLOGIJO

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI SKLAD ZA
REGIONALNI RAZVOJ

KAZALO

UVOD -----	2
Dr. Jože Ramovš: Preprečevanje nasilja nad starejšimi -----	3
Nataša Resnik: Nasilje nad starejšimi -----	6
Metoda Bole Finžgar: Kako prepoznati nasilje, se nanj odzvati in nuditi opor žrtvam -----	9
Danijela Gutić Ravnikar: Za nasilje ni nikoli kriva žrtev -----	13
Helena Govekar: Žrtve je potrebno vzeti resno -----	16
Andrej Jordan: Vloga policije pri preprečevanju nasilja v družini -----	17

UVOD

Projekt Varna starost je bil ustvarjen z namenom pomagati starostnikom na njihovi poti k varni in kakovostni starosti. K sodelovanju smo povabili Medgeneracijski center Bistrica in DEOS Center starejših Medvode, ki z nami delita vizijo preprečevanja nasilja nad starejšimi in ustvarjanja starosti prijaznemu okolju. Dejstvo je, da se slovensko prebivalstvo stara, pogoji za varno in aktivno starost pa niso dani vsem starostnikom. Nasilje nad starejšimi pomeni socialno tveganje starejših ljudi, ki vpliva na njihovo kakovost življenja in je izraz nestrpnosti, vlog in stereotipov, ki opravičujejo neenakost. Na nas mlajših generacijah je, da za to nekaj storimo. Z namenom, da bi se o tej tabu temi začelo govoriti bolj na glas, smo organizirali okroglo mizo, kamor smo povabili strokovnjake s področja gerontologije, socialnega dela in pomoči žrtvam nasilja. Z nami so delili dragocene izkušnje, ki so jih pridobili vsak na svoj način z delom s starostniki in tako pripomogli k tlakovanju poti kakovostnega preživljanja tretjega življenjskega obdobja. Spregovorili smo tudi o obstoječih praksah pri obravnavi nasilja nad starejšimi ter usposobljenosti in občutljivosti strokovnih delavcev do tega pojava. Predstavljeni so bili primeri dobre prakse in opredeljene možnosti za izboljšavo.

Projekt Varna starost je v prvi vrsti namenjen temu, da starostnike, vse strokovne delavce, ki delajo z/skrbijo za starostnike, njihove svojce in na splošno širšo javnost ozavestimo, da ta pojav obstaja in da ga ne smemo zanemariti, pa naj bo še tako neprijetno govoriti o njem.

Projekt se izvaja v okviru LAS za mesto in vas, sofinancirata pa ga Republika Slovenija in Evropska Unija iz Evropskega sklada za regionalni razvoj.

Preprečevanje nasilja nad starejšimi

O avtorju:

Dr. Jože Ramovš je socialni delavec, antropolog in predstojnik Inštituta Antona Trstenjaka za gerontologijo. V ospredju njegove znanstvene pozornosti so zlasti: solidarno medgeneracijsko sožitje in komunikacija med mlado, srednjo in tretjo generacijo, družbena priprava na velik delež starega prebivalstva, oblikovanje novih medgeneracijskih programov sodobne socialne mreže za kakovostno staranje ter razvoj programov s področja skrbi za stare ljudi.

1. Ozadje problematike

Premiki v demografski strukturi prebivalstva so za današnje družbe velik izziv. Eden izmed najbolj perečih problemov pa je tudi nasilje nad starejšimi oz. preprečevanje le-tega. Ta problem zahteva takojšnje ukrepanje in pozornost zdravstvenih sistemov, socialnih ustanov in splošne javnosti, saj je zloraba starejših povezana z vrsto uničujočih posledic na posamezniku in družbi. Primernejši izraz bi bil *trpinčenje* starejših ljudi, ki je osredotočen na žrtev in pomaga, da se bolj vživimo v osebo, ki trpi ter nas tako spodbudi k aktivnemu preprečevanju nasilja.

Pojem preprečevanja trpinčenja starejših ljudi izhaja iz žrtve in je osredotočen na možnosti, da žrtev sploh ne postane ali da je njeno trpljenje čim manjše. Pozornost na človeka, ki zaradi nasilja ali zanemarjanja trpi, usmeri miselni proces v naših možganih v solidarnost in empatijo z njim, v reševanje njegovega trpljenja na ustrezen način in v njegovo opolnomočenje, da tudi sam preprečuje svoje trpljenje. Zato je izraz *preprečevanje trpinčenja* najprimernejši za strokovno rabo. Prav zaradi spoznanja, da pozornost na žrtev učinkoviteje preprečuje nasilje kakor pozornost na storilca ali na sam pojav, se ta pojem zadnje čase pogosteje pojavlja v strokovni literaturi. Sicer zaznavamo še več drugih izrazov, kot na primer *zloraba starejših*, ki tako kot trpinčenje vključuje vse oblike in načine nehumanega ravnanja s starimi ljudmi. Tu izstopa brezosebni poudarek na "zli rabi" v povezavi s starejšimi ljudmi, kar pomensko zavaja v predmetno mišljenje. Predmete rabimo in uporabljamo, človek pa je vedno – naj bo še tako onemogel in odvisen – osebni subjekt, s katerim sodelujemo, smo v sožitju, mu pomagamo, zanj skrbimo ipd. Izraz zloraba tako pelje v miselni proces razosebljanja starejšega človeka.

Trpinčenje starejših delimo v dve veji: nasilje nad starejšimi in zanemarjanje starejših. Nasilje nad starejšimi obsega vse oblike aktivnih dejanj, s katerimi nekdo starejšemu človeku iz kakršnegakoli vzroka ali povoda povzroča trpljenje. To so zlasti telesno oz. fizično nasilje, besedno ali verbalno nasilje, ekonomsko nasilje ali zloraba starostnikovega imetja proti njegovi volji ali interesom ter spolno nasilje. Prav tako nasilje nad starejšimi delimo na **institucionalno nasilje**, ki se dogaja v ustanovah, v katerih se ljudje zdravijo ali se nahajajo v oskrbi, **domače nasilje**, ki se dogaja na lastnem domu, povzočitelji pa so človekovi najbližnji ter **nasilje na ulici in drugo nasilje**, kjer gre večinoma za ekonomsko nasilje, ko nasilneži iztrgajo staremu človeku torbico ali od njega zahtevajo denar ipd.

Sama beseda nasilje usmerja našo pozornost na povzročitelja, ki izvaja silo nad drugim, od tu pa v njegovo kaznovanje – torej nasilje nad nasilnežem. Pri celostnem preprečevanju nasilja nad starejšimi je potrebna tudi zakonita represija nad nasilneži, toda brez pozornosti nad trpinčeno žrtev in na razvijanje uspešnih metod za njegovo opolnomočenje je tudi preganjanje storilcev pomanjkljivo. Tisti, ki povzročajo trpljenje starejšim nehote (takega je 90 % nasilja), potrebujejo učinkovito pomoč, da se jim to ne bo zgodilo, glede tistih, ki pa to delajo hote in vede, pa žal velja spoznanje, da so kriminalci vedno pred preganjalci.

Zanemarjanje starejših obsega vse pojave, ko bi nekdo moral in mogel zadovoljiti neko potrebo starega človeka, ki je sam ne more, pa tega iz kateregakoli vzroka ne stori. Najhujše oblike zanemarjanja so tedaj, ko onemoglemu starostniku nihče ne pomaga opraviti sedem osnovnih vsakodnevnih dejavnosti: vstati, se obleči, opraviti higieno, se gibati, izločiti, se hraniti in uživati zdravila ter biti v stiku z ljudmi.

Raziskovalni podatki kažejo, da se 75 odstotkov nasilja nad starejšimi zgodi v domačem okolju. Naše izkušnje pri več kot desetletnem delu z družinskimi oskrbovalci kažejo, da je večina besednega in telesnega nasilja nad starajočimi se svojci **nehotenega**. Oskrba onemoglega človeka je ena najzahtevnejših in hkrati najpomembnejših življenjskih nalog, obenem pa je dragocena priložnost, ki nam jo nudi življenje, da se učimo solidarnosti in tako rastemo kot osebe. Fizično dvigovanje oskrbovanca je zahtevno, prav tako komuniciranje z njim, če je zaradi bolezni socialno neprijeten in težaven. V takih primerih lahko oskrbovalcem popustijo živci, da izrečejo grde besede ali storijo telesno nasilje nad onemoglim svojcem. Nehoteno nasilje jih pogosto zelo bremeni še potem, ko je njihov svojec že pokojni. To nasilje preprečujemo zlasti z razbremenilno pomočjo družinskim oskrbovalcem, z usposabljanjem za lažje in boljše oskrbovanje ter z njihovim medsebojnim povezovanjem, da si izmenjujejo izkušnje pri oskrbovanju. V institucionalnem okolju pa je oskrbovanje še težje doživljati kot priložnost za človeško rast; skrb za šibkega človeka je namreč tukaj vpeta v rutino poklica, vsak zaposleni pa skrbi za veliko tujih ljudi. Tako lahko v ustanovi prihaja do raznih oblik nevidnega nasilja, zlasti pa zanemarjanja, npr. pri pomanjkanju gibanja ali hranjenju, ter strukturnega nasilja, zlasti ob nujnosti sobivanja v dvo- ali večposteljni sobi.

2. Dolgotrajna oskrba

Kakovostna oskrba onemoglih starih ljudi in oblikovanje celovitega nacionalnega sistema za dolgotrajno oskrbo je ena od ključnih demografskih nalog ob staranju prebivalstva. V to nas sili skupna evropska politika in čedalje bolj pereče stanje doma. Potrebe po dolgotrajni oskrbi v Sloveniji trenutno presegajo razpoložljive kapacitete, ki jih zagotavljata javni mreži na področju zdravstvenega in socialnega varstva. Pred desetletjem je bil finančni vložek v zagon sistema dolgotrajne oskrbe še sorazmerno majhen, naša državna blagajna pa še ni bila v obdobju suhih krav. Škoda, da slovenska politika in uprava od osamosvojitve Slovenije naprej nista kazali učinkovite volje za socialno oskrbo in zdravstveno nego starostno onemoglih in kronično bolnih. Čeprav ni videti, je to ena od najboljčutiljivejših točk socialne varnosti. Na tem področju ni stavk ne medijskih pritiskov. Samo od sebe se ne bo rešilo. Tudi s pisanjem strokovnih člankov in knjig ter z raziskovalnimi analizami ne. Ali ima torej kak smisel, da v revijah ali na raznih dogodkih prinašamo spoznanja, dobre izkušnje in analize o tem? Menimo, da ima smisel, ker daje političnim in upravnim snovalcem bodočega zakona o dolgotrajni oskrbi strokovne informacije.

Dolgotrajna oskrba starostno onemoglih ljudi sodi v domeno krajevne skupnosti enako kakor otroško varstvo ali še bolj, saj se otroci brez težav prilagodijo varstvu v tujem kraju, selitev starega človeka iz njegovega kraja pa ga dobesedno izkorenini. Ko se je v zadnjega pol stoletja razvijalo otroško varstvo, je bilo samoumevno, da se vrtci gradijo v središču vsake krajevne skupnosti. Bilo je »stoletje otroka«, zato so stroke, politika in uprava samoumevno umeščale vrtce v prostorsko najugodnejše lokacije krajevnih središč. Domovi za stare ljudi (tedaj edini javni program za oskrbo onemoglih starih ljudi) so bili prvi dve desetletji po drugi svetovni vojni v starih gradovih. Po letu 1970 smo po zaslugi pionirja slovenske gerontologije Bojana Accetta in njegovih sodelavcev začeli obnavljati stare domove in graditi nove, seveda po tedanjih razvojnih merilih. V teh štirih desetletjih je bil razvoj na področju programov za oskrbo vsaj tako velik kakor v avtomobilski industriji. Žene ga spoznanje, da sodi oskrba starostno onemoglega človeka v krajevno skupnost, kjer je bil ukoreninjen. Človeka presune, ko sliši stanovalko v oddaljenem domu: *»Rada bi slišala glas domačega zvona!«* Pa domačo govorico okrog sebe. In videla skozi okno svoj kraj, pod oknom pa domače ljudi.

V sodobni dolgotrajni oskrbi pride dom za stare ljudi med deset in več krajevnimi programi na vrsto zadnji. Prva je sistemska pomoč pri prilagajanju svojega stanovanja za življenje v starosti. Po Evropi intenzivno ozaveščajo ljudi o tem in občinska služba za urejanje prostora in infrastrukturo je lahko odličen svetovalni servis, sistemi za dolgotrajno oskrbo pa omogočajo ljudem nepovratno finančno pomoč pri prilagoditvi stanovanja za starost. Vrsta programov pomaga, da lahko onemogel človek živi doma in da razbremenijo svojce, ki skrbijo zanj. Šele če noben drug oskrbovalni program ne zadostuje več, pride na vrsto preselitev v domač krajevni dom za stare ljudi, ki je po sodobnih merilih gospodinjstva skupina, ki v resnici deluje na podoben način kot domače gospodinjstvo.

Če je sodobna dolgotrajna oskrba dobro organizirana na krajevni in nacionalni ravni, ni nič dražja kakor tista, ki deluje po konceptih izpred štirih desetletij – podobno kot sodobni avtomobili niso dražji od potratnih in neudobnih iz sedemdesetih let. Eno od izhodišč bodočega slovenskega zakona o dolgotrajni oskrbi je torej finančno in strukturno omogočiti krajevnim skupnostim, da bodo poskrbele za kakovostno sodobno oskrbo svojih občanov.

Nasilje nad starejšimi

O avtorici:

Nataša Resnik prihaja iz Zavoda EMMA – centra za pomoč žrtvam nasilja, kjer deluje kot svetovalna delavka. V svojem prispevku predstavi delovanje Zavoda in njihove izkušnje s področja nasilja nad starejšimi.

1. Predstavitev Zavoda EMMA

Zavod EMMA (**EM**patija **MA**rginalis) je nevladna in neprofitna organizacija, ki je bila ustanovljena leta 2000 v Ljubljani, z namenom nudenja strokovne in brezplačne psihosocialne pomoči ljudem v stiski - otrokom, mladostnikom, mladostnicam in ženskam žrtvam nasilja. Leta 2007 je Zavod odprl novo organizacijsko enoto v Krškem. Poleg nudenja psihosocialne strokovne pomoči žrtvam nasilja, ja Zavod aktiven tudi na preventivnem področju, saj le celovito delovanje lahko pripelje do željenih rezultatov – to je družbe z ničelno toleranco do nasilja v družbi. Na Zavodu Emma se srečujemo s konkretnimi primeri hudih kršitev človekovih pravic na vseh ravneh, od intimno osebne preko družinskega do institucionalnega in nazadnje tudi družbenega konteksta. Naše temeljno izhodišče je bilo in bo pomoč in zaščita posameznika na vseh ravneh, kjer prosijo za našo pomoč. To je gotovo ena izmed prednosti nevladnih organizacij, ki se potrjuje tudi v praksi in zaradi katere ljudje prihajajo k nam po pomoč.

V okviru svoje dejavnosti izvajamo sledeče individualne in skupinske programe pomoči:

- Telefonsko svetovanje v primerih nasilja
- Svetovalna pomoč preko elektornske pošte
- Individualno svetovanje osebam z izkušnjo nasilja
- Skupina za samopomoč za ženske in dekleta z izkušnjo nasilja
- Spremljevanje žrtev na institucije.

Na teh področjih zavod spodbuja in skrbi za odpravljanje negativnih dejavnikov, v smislu zmanjševanja socialne izključenosti uporabnikov, uporabnic, ter pomoč pri izboljšanju kvalitete življenja uporabnikov in uporabnic. Poleg že naštetih dejavnosti izvajamo tudi poletne taborne, delavnice oz. usposabljanja ter ozavešanje širše javnosti.

2. Nasilje nad starejšimi

Zaradi staranja prebivalstva prihaja do povečanja potrebe po skrbi za starejše ljudi (tako v institucionalnem kot domačem okolju). Hkrati se povečuje delež ljudi, starejših od 65 let. Ta je leta 2011 pri nas znašal 16,5 % (SURS), do leta 2060 pa naj bi se po projekcijah EUROPOP 2008 podvojil na 33,4 %. Zaradi povečanja populacije starejših je moč pričakovati, da se bomo v prihodnosti še več srečevali z nasiljem nad starostniki, ki že danes predstavlja obsežen in resen družbeni problem. Glede na podatke Svetovne zdravstvene organizacije 1 od 10 starejših ljudi vsak mesec doživlja nasilje.

Predpostavljamo lahko, da je ta številka še večja, saj le eden od 24 ljudi nasilje dejansko prijavi. Največ nasilja nad starostniki se odvija v domačem okolju s strani njihovih najbližjih. Naranljivejše so starejše osebe, ki so telesno in duševno bolne in ki so odvisne od pomoči drugih ter pogosto tudi izolirane. Kakršnokoli nasilje predstavlja grobo kršitev človekovih pravic in zlorabo moči močnejšega nad šibkejšim (neenakomerno porazdeljena moč). Pomembno je o tem spregovoriti in se zavedati, da pomoč obstaja (policija, centri za socialno delo, nevladne organizacije, ZDUS).

Nasilje nad starostniki dostikrat ostaja skrito očem in neprijavljeno. Razlogi za to so naslednji:

- SRAM – starejše je izjemno sram, če nasilje izvaja njegov otrok, vnuk.
- KRIVDA – žrtve prevzemajo krivdo nase (kako sem ga/jo vzogil/a, res sem nerodna, če mi vse pada iz rok ipd.).
- STRAH – bojijo se revščine, izgube bivališča/doma ali da bi se nasilje še povečalo.
- NEMOČ – "Moram potrpeti, saj mi drugega ne preostane".

Primer dobre prakse 1

Za namene preprečevanja nasilja nad starejšimi je Zavod v letu 2017 izvedel preventivne delavnice v domovih upokojencev. Na delavnicah smo starostnike seznanili s splošnimi dejstvi o nasilju in možnimi oblikami pomoči, se pogovarjali o medsebojnem spoštovanju in sprejemanju ter delili zgodbe medsebojnega nasilja starostnikov. Namen delavnic je bil, da starostniki spregovorijo in izrazijo svoje mnenje, se informirajo o različnih možnostih pomoči ter se seznanijo s svojimi pravicami in dolžnostmi v primerih nasilja. Prav tako smo jim predstavili načine povečevanja lastne varnosti in ukrepanja, če opazijo ali sami postanejo žrtev nasilja.

Primer dobre prakse 2

Gospa se je vključila v naš program zaradi nasilja s strani sina, ki je bil odvisnik. Občasno je prihajal, ji grozil, zahteval od nje denar, jo klical in ji grozil. Gospa je bila izjemno žalostna in nasilja na začetku ni želela prijaviti, saj jo je bilo sram in ji je bilo nerodno, istočasno pa se je tudi bala, kakšne bodo posledice, če ga ona prijavi. Skrbelo jo je ali bo zaščitena pred še hujšim nasiljem z njegove strani. Na Zavodu EMMA smo jo opogumljali in ji dali vse potrebne informacije o prijavi nasilja. Razložili smo ji, da je prijava nasilja potrebna, da se le-to ustavi in da je na nek način to tudi pomoč njenemu sinu – da se vključi v program, namenjen povzročiteljem nasilja. Ob skupnem sodelovanju s Centrom za socialno delo je gospa nasilje končno prijavila ter ob vsaki ponovitvi nasilja poklicala policijo. Ugotovila je, da se mora zaščititi in sodelovati z organizacijami, ki so ji lahko v pomoč. Skupaj s spremljevalko Zavoda EMMA je sodelovala s tožilstvom, ki je doseglo, da so njenega sina obsodili na zaporno kazen.

3. Kaj je pomembno?

Žrtve, ki se k nam zatečejo po pomoč je pomembno opolnomočiti in opogumiti, da storijo prvi korak in storilca nasilja prijavijo. Spodbudimo jih, da se vključijo v program individualnega usposabljanja, kjer jim pomagamo krepiti moč, jih informiramo in spremljamo njihov napredek. Žrtvi stojimo ob strani skozi celoten proces, od prekinitve kroga nasilja do točke, ko poskušajo polno zaživeti življenje brez nasilja. Ob tem proaktivno delujemo tudi z ostalimi službami (Centri za socialno delo, policijo, zapori,

nevladnimi organizacijami, zdravstvenimi organizacijami itd.) ter razvijamo program Zagovorništva, kjer žrtvam nudimo vso ustrezno oporo in pomoč, ki jo potrebujejo.

V naši družbi ugotavljamo pomanjkanje preventivnih dejavnosti in programov, pomanjkanje specializiranih programov za starejše, žrtve nasilja, vse večjo prisotnost negativnih stereotipov o staranju ter nepoznavanje in/ali nedostopnosti do oblik pomoči.

Možnosti za izboljšave vidimo v celoviti sistemski rešitvi s tega področja, sodelovanju in multidisciplinarnemu delu zdravstva, sociale, občin ter nevladnih organizacij ter v podpori starostnikom za daljše in varno bivanje na domu. Potrebujemo še več preventivnih programov in akcij za ozaveščanje o nasilju nad starejšimi, na ta način bi tudi presegli negativne stereotipe o staranju. Preventivni programi in dnevno varstvo za starostnike ter razširjena mreža mobilne pomoči na domu (tako svetovalne kot terapevtske) so prav tako ene izmed potrebnih ukrepov pri vzpostavljanju varnega okolja za starostnike.

Kako prepoznati nasilje, se nanj odzvati in nuditi oporo žrtvam

O avtorici:

Metoda Bole Finžgar je kot socialna delavka delala na Centru za socialno delo Radovljica. Danes kot regijska koordinatorka programa *Starejši za boljšo kakovost življenja* (Starejši za starejše), ki ga Zveza društev upokojencev Slovenije uspešno uresničuje že štirinajsto leto, prenaša svoje znanje prostovoljcem na terenu.

1. Uvod

Nasilje se lahko zgodi in se dogaja v vsakem odnosu, ne glede na starost osebe, na raso, veroizpoved, družbeno-ekonomski status, stopnjo izobrazbe in spol. Razširjenost nasilja nad starejšimi je težko natančno meriti. Imamo le nekaj podatkov raziskav, večina primerov pa ostaja prikritih. Razlogov zato je več: odvisnost od pomoči nasilneža, čustvena povezanost, družbene norme...

V društvih upokojencev sta bila medsebojna pomoč in skrb za starejše že od samega začetka temeljni poslanstvi programa. V letu 2004 smo ju začeli sistematično izvajati v okviru socialnovarstvenega programa Starejši za starejše. Začeli smo v 16 društvih upokojencev, štirinajst let pozneje pa ta program izvajajo v 284 društvih. V program je vključenih 65% vseh starejših nad 69 let v Sloveniji. Program se izvaja v 130 občinah, s 3464 usposobljenimi prostovoljci, ki so tudi upokojenci.

2. Program Starejši za starejše

Program je namenjen vsem starejšim nad 69 let, ne glede na to, ali so člani društva upokojencev ali ne, živijo pa v domačem okolju. Namen programa je spoznati kakovost življenja starejših ter njihove potrebe po pomoči in storitvah s ciljem, da lahko čim dlje samostojno živijo v domačem okolju. Naš program je inovativen program medvrstniške pomoči starejših. Prostovoljci odpirajo vsa vrata starejših. V teh letih je bilo opravljeno 900.000 obiskov in 300.000 oblik pomoči kot so: pomoč pri gospodinjskih, hišnih opravilih, sprehodih, obiskih zdravnika, prinašanja hrane, zdravil, prevozi, branje, družabništvo.

V tem času so prostovoljci obiskali več kot 170.000 starejših. Vsak obiskani ima svojo življenjsko zgodbo, ki jo običajno prostovoljec spozna do potankosti, ga posluša in zazna stiske, občutke zapostavljenosti, osamljenosti, zapuščenosti, zlorab, pa tudi radosti, veselja in hvaležnosti.

Izobraževanje in usposabljanje prostovoljcev ima v programu pomembno vlogo. Vsako leto izvedemo izobraževanje za vseh 3.500 prostovoljcev, pri čemer izbiramo teme, ki so pomembne za njihovo prostovoljno delo in osebno rast. O nasilju nad starejšimi smo izvedli predavanja in delavnice.

Eden od projektov ZDUSA, ki smo ga izvajali je evropski projekt **STOP V.I.E.W – Ustavimo nasilje nad starejšimi ženskami** in v okviru tega smo pripravili obsežna izobraževanja za 1.149 upokojencev,

prostovoljcev na to perečo temo v vseh okoljih. Izvedba izobraževanj se je izkazala za dragoceno izkušnjo, saj so se prostovoljci bodisi prvič srečali s to temo in o tem tudi lahko odkrito spregovorili. Niso bili osamljeni primeri, ko so lahko prvič spregovorili o svojih težkih doživetjih.

Ob izobraževanju so se pojavljala vprašanja:

- Kako ravnati ob razkritju nasilja
- Kako se pogovarjati z žrtvijo in kako ji pomagati
- Kakšna je vloga prostovoljca
- Pripravili smo ustrezno gradivo v katerem smo povzeli predavanja vseh strokovnjakov, ki so pri usposabljanju sodelovali.

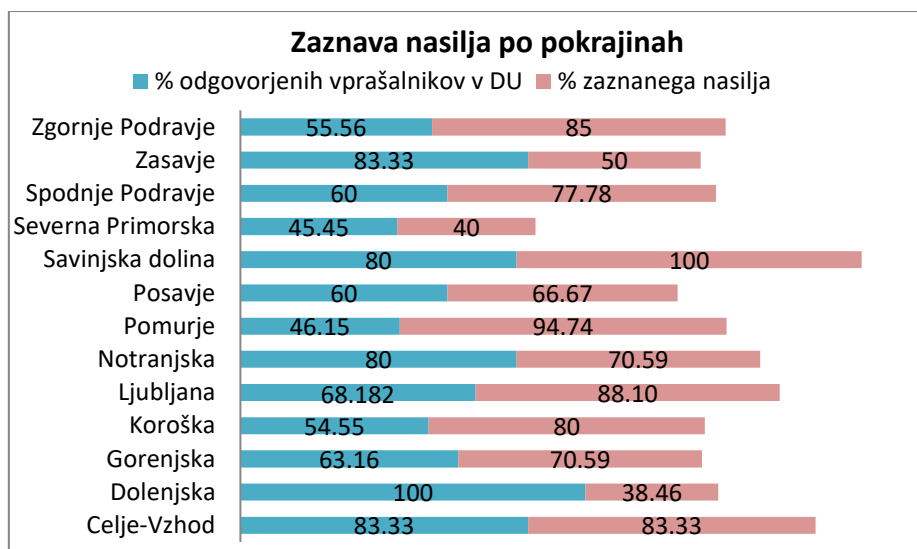
Programski svet programa STAREJŠI ZA STAREJŠE je sprejel *Protokol za ravnanje prostovoljcev v primeru zaznanega nasilja nad starejšimi*. Protokol vsebuje naloge in načine delovanja prostovoljcev programa pri obravnavi nasilja nad starejšimi in odnos do nasilja ter sodelovanje z drugimi vladnimi in nevladnimi organizacijami v postopku obravnave nasilja nad starejšimi v skladu z določbami 6. in 17. člena Zakona o preprečevanju nasilja v družini.

3. Raziskave

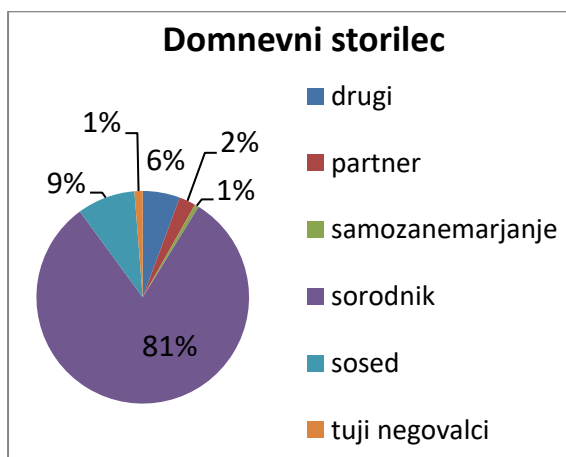
V programu Starejši za starejše smo pripravili preprost vprašalnik, ki ga prostovoljke, ki obiskujejo starejše nad 69 let, ob zaznanem morebitnem nasilju izpolnijo in dajo koordinatorki v društvu. Skupaj naredita načrt pomoči. Od leta 2011 so na terenu odkrili 228 primerov nasilja in zlorab. V 87% zaznanih primerih so posredovali, bodisi z obveščanjem CSD, patronažne službe, policije, bodisi z opolnomočenjem, spodbujanjem k iskanju strokovne pomoči ali pa so se s privolitvijo žrtve dogovorili za pogoste obiske ali celo, da se prostovoljka pogovori s svojci. Prostovoljke so tiste, ki potrkaajo na vsa vrata starejših oseb nad 69 let in lahko bistveno pripomorejo k prepoznavanju in preprečevanju nasilja nad starejšimi.

V sklopu evropskega projekta STOP V.I.E.W. - Ustavimo nasilje nad starejšimi ženskami in z društvu, smo v obdobju od maja do novembra 2011 izvedli raziskavo o zaznanem nasilju nad starejšimi, s katero smo želeli ugotoviti, v kakšni meri naši prostovoljci zaznavajo nasilje pri svojem delu.

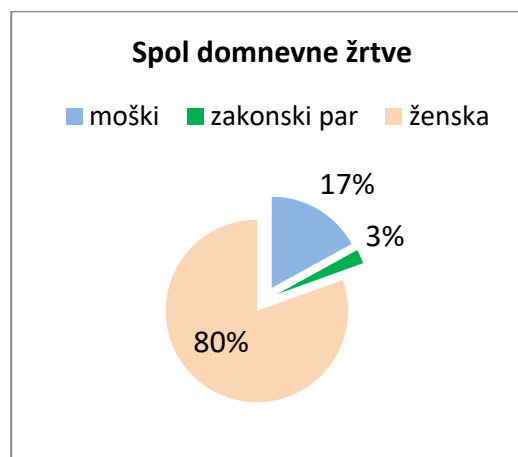
Analiza odgovorov prostovoljk in prostovoljcev je pokazala, da v 116 društvih v 77,56% zaznavajo najmanj eno vrsto nasilja in v 22,44% pri svojem delu le-temu niso bili priča. Pri tem v raziskavo ni bila zajeta Južna Primorska.

Slika 1: Zaznava nasilja po pokrajinah.

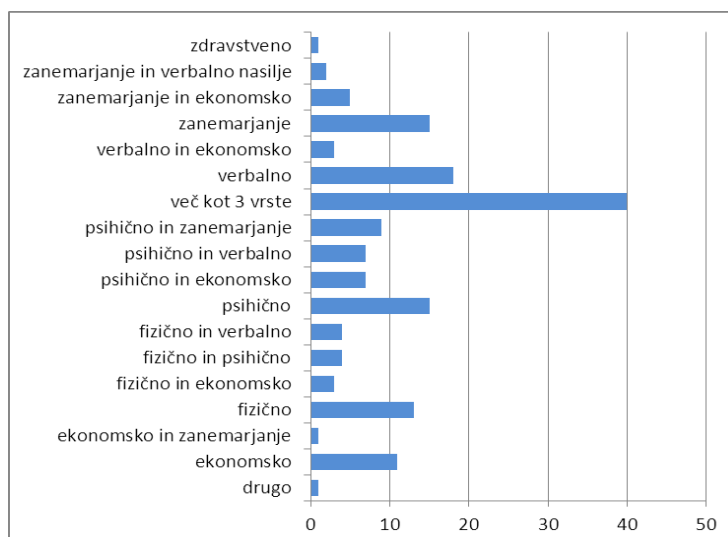
Slika 2: Domnevni povzročitelj nasilja.

Slika 3: Spol domnevne žrtve.

Nasprotno pri 17% zaznanega nasilja nad starejšim moškimi, je le-to moč zaznati enakomerno v vseh starostnih skupinah nad 70 let. Ko govorimo o vrstah nasilja, so prostovoljci in prostovoljke najpogosteje opazali več oblik skupaj, sledita ekonomsko nasilje in v manjši meri verbalno nasilje.

V primerih, kjer so prostovoljci na terenu zaznali nasilje oziroma posumili, da gre za morebitno zlorabo, so kar v 91% poskušali posredovati oziroma ponuditi pomoč domnevni žrtvi. Največkrat so obvestili socialno delavko na najbližjem Centru za socialno delo (53% vseh posredovanj), sledi pomoč prostovoljcev z nadaljnjimi obiski (35% vseh posredovanj) in pomoč patronažne sestre (30% vseh posredovanj).

Slika 4: Vrsta nasilja po številu zaznanih primerov.

4. Prizadevanja Zveze društev upokojencev Slovenije

ZDUS se s problematiko diskriminacije starejših in nasilja nad starejšimi ukvarja že več kot deset let. V tem času je bilo organiziranih več okroglih miz, v Državnem svetu ob Mednarodnem dnevu ozaveščanja o nasilju nad starejšimi (15. junij) pa sta potekala posveta (2011: Zagovorništvo starejših, 2012: Diskriminacija starejših), kjer so upokojeni strokovnjaki ZDUS opozarjali na odnos starejših v slovenski družbi ter na nujnost zagovorništva starejših kot pomoč pri zaščiti človekovih pravic in temeljnih svoboščin (še posebej pri osebah z demenco), ozaveščali o nujnosti prepoznavanja oblik diskriminacije starejših, še posebej v zdravstvenem varstvu ter predstavili evropska projekta **EUROPEAN** (2009-2011) – Evropski referenčni okvir za preprečevanje nasilja in zanemarjenja starejših in **STOP V.I.E.W.** – Ustavimo nasilje nad starejšimi ženskami (2011-2013).

V okviru projekta **EUROPEAN**, ki ga je kot pilotni projekt financirala Evropska komisija, so strokovnjaki ZDUS sodelovali pri oblikovanju Evropskega spletnega referenčnega okvirja za preprečevanje nasilja nad starejšimi z osnovnimi informacijami o tej problematiki, zbranimi 40 primeri dobrih praks preprečevanja nasilja nad starejšimi iz Avstrije, Češke, Slovaške, Poljske, Italije, Nizozemske in Slovenije ter s priporočili nacionalnim vladam, kako razviti učinkovit in celovit medresorski pristop k tej problematiki. Izdelana so bila tudi priporočila za Evropsko unijo in Svet Evrope. Nastala je analiza "Elder Abuse in Europe: Background and Position Paper", kjer so opisani teoretično ozadje nasilja nad starejšimi, oblike nasilja in zlorab nad starejšimi, različni konteksti v katerem se pojavlja nasilje, v zaključkih pa so predstavljeni vprašanje človekovih pravic, kulturološki pogled in pomembnost priznavanja obstoja nasilja nad starejšimi.

Nadalje želimo program Starejši za starejše razširiti na vso državo. V roke bi segli vsakemu starejšemu in z nadgradnjo izobraževanja prostovoljcev o nasilju nad starejšimi lahko zaznali in na pravi način obravnavali še marsikatero stisko starejših, ki jim jo povzroča nasilje, ki ga doživljajo.

V letih izvajanja tega programa je že marsikateri prostovoljec postal uporabnik in tako se uresničuje naš moto, ki potrjuje trajnost programa: Danes jaz pomagam tebi, jutri bo kdo mlajši pomagal meni. Namreč bogat je tisti, ki ima široko socialno mrežo.

Za nasilje ni nikoli kriva žrtev

O avtorici:

Danijela Gutić Ravnikar je univerzitetna diplomirana socialna delavka in svetovalka v zatočišču Društvo SOS telefon za ženske in otroke –žrtve nasilja, katerega namen je nuditi osebam, ki doživljajo nasilje, zaščito in podporo na poti iz nasilja ter ozaveščanje o nesprejemljivosti nasilja. Prostovoljno deluje tudi kot voditeljica skupine starih ljudi za samopomoč.

1. O Društvu SOS telefon

Društvo SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja je nevladna, neprofitna, humanitarna organizacija, ki deluje v javnem interesu na področju socialnega varstva že od leta 1989. Namen društva je nuditi ženskam in otrokom, ki doživljajo nasilje, zaščito, podporo in pomoč na poti iz nasilja. Namen društva je tudi ozaveščati širšo javnost o nesprejemljivosti nasilja.

Glavne dejavnosti društva so:

- brezplačna telefonska linija za svetovanje na številki 080 11 55, ki je na voljo vsak delavnik od 12.00 do 22.00, ob vikendih in praznikih pa med 18.00 in 22.00. Na brezplačni telefonski številki je klicalkam in klicalcem na voljo svetovalni, anonimni, zaupni in informativni pogovor s strokovno usposobljenimi svetovalkami za žrtve nasilja;
- dve Zatočišči za ženske in otroke - žrtve nasilja, v katerega se lahko ženske in njihovi otroci umaknejo pred nasiljem ter si ob podpori svetovalk na novo uredijo življenje;
- podporna skupina za ženske, žrtve nasilja, je namenjena ženskam, ki doživljajo ali so v preteklosti doživljale psihično, fizično, spolno ali ekonomsko nasilje v družinskih, partnerskih, sorodstvenih in drugih medosebnih odnosih;
- program Psihosocialna in psihološka pomoč ženskam in otrokom, žrtvam nasilja v družini in žrtvam spolnih zlorab vključuje individualno psihosocialno, psihološko pomoč, zagovorništvo in spremstvo na institucije.

V imenu žrtve nasilja ali namesto žrtve nasilja prijavimo nasilje pri policiji, tožilstvu in pristojnemu centru za socialno delo ali posredujemo na institucijah za primere nasilja, ki so že obravnavani, pa uporabniki niso zadovoljni z njihovo obravnavo.

2. Nasilje nad starejšimi

Nasilje nad starimi ljudmi ima hude in dolgoročne posledice za zdravje in potroji tveganje za prezgodnjo smrt v primerjavi s starimi ljudmi, ki so podobne starosti in podobnega zdravja, a ne doživljajo nasilja. Molk, ki je še vedno prisoten v zvezi s temo nasilja na splošno, nasilje pogloblja in legitimira.

Na Društvo SOS telefon se obračajo predvsem starejši, ki doživljajo nasilje s strani svojih odraslih otrok in starejše ženske, ki doživljajo nasilje v partnerskih odnosih. Veliko je klicev s strani tretjih oseb, ki so opazili nasilje, ga želijo prijaviti, ne želijo pa se izpostavljati.

Nasilje nad starimi ljudmi zajema vse oblike ravnanja s pozicije moči, ki osebo razvrednotijo, ponižajo, povzročajo stisko ali kakorkoli ranijo njeno telo in dostojanstvo. Psihično in fizično nasilje so žalitve, poniževanje, grožnje, zaklepanje v stanovanje, vpitje, klofutanje, prerivanje, lasanje, stresanje, udarci. Zanemarjanje je vsakršno odtegotvanje življenjsko nujnih stvari – zdravil, hrane, oblačil, kurjave, zanemarjanje socialnih potreb starega človeka. Ekonomsko nasilje zajema jemanje in kraje denarja, zlorabo bančne kartice, ponarejanje podpisov, prisiljevanje k podpisu različnih pogodb in oporok. Spolno nasilje je še vedno tabu, a se prav tako pojavlja predvsem v partnerskih odnosih. Institucionalno nasilje (v domovih starejših občanov, bolnišnicah ipd.) zajema prisilne postopke v zvezi s hranjenjem (npr. nezadostno nudenje pomoči pri hranjenju), jemanjem tablet, umivanjem, oblačenjem – to so vsa dejanja, ki staremu človeku odvzemajo moč, onemogočajo izbiro ter možnost odločanja.

Za nasilje ni opravičil ali izgovorov, zanj je vedno odgovoren povzročitelj. Pri obravnavi nasilja nad starimi ljudmi je potrebno poznavanje dejavnikov tveganja, ki ustvarjajo življenjski kontekst, v katerem se poveča možnost za izvajanje nasilja. Ti dejavniki so: fizična, čustvena in materialna odvisnost od povzročitelja nasilja, psihična in fizična prizadetost žrtve nasilja, socialna izolacija žrtve, preobremenjenost in izčrpanost osebe, ki izvaja oskrbo, kar vključuje tudi zgodovino in kvaliteto odnosov med žrtvijo in povzročiteljem v preteklosti, zloraba alkohola in drog, revščina ter toleranca do nasilja v družbi.

Poleg sramu in močnih občutkov krivde obstajajo za molk in vztrajanje v takšnem odnosu še številni drugi razlogi: odvisnost in strah pred povzročiteljem (zaradi groženj, izsiljevanja), nezaupanje v druge ljudi in institucije, vdanost v usodo in pomanjkanje samozavesti, določene družbene, kulturne in verske omejitve, življenjski vzorci in nezadostna informiranost oz. ozaveščenost (žrtve nasilja marsikaterega ravnanja ne prepoznajo kot nasilje) ter pomanjkanje informacij o možnih oblikah pomoči. Na občutek krivde in sramu, ki ga občutijo žrtve, se seveda zanašajo tudi tisti, ki nasilje povzročajo. Žrtve odgovornost za nasilje prevzamejo nase in se bojijo prijavljati nasilje, ker menijo, da bi s tem škodovali bližnjim, ki nasilje izvajajo. V takih primerih žrtvam povemo, da namen prijave ni škodovati povzročitelju, temveč pomagati sebi in razmejimo odgovornost; za nasilje je vedno odgovoren povzročitelj.

Vztrajanje v nasilnem odnosu ne glede na obliko nasilja ima škodljive in dolgotrajne posledice za zdravje. Nemalokrat se žrtve osebnostno spremenijo zaradi preživetega nasilja, pri starejših osebah se pojavijo še starostne zdravstvene težave, zaradi katerih jih okolica dojema kot manj verodostojne. Nasilje povzroči, da se žrtev izolira ali vse napore vloži v prikrivanje nasilja pred okolico.

V Društvu ugotavljamo, da so starejši uporabniki izjemno nezaupljivi do vseh, ki bi jim lahko nudili pomoč. Velikokrat je nezaupanje posledica preteklih slabih izkušenj v situacijah, ko so se komu zaupali, zato je pri staremu človeku še toliko bolj pomembno, da vzpostavitev zaupnega odnosa posvetimo dovolj časa. Ozaveščanje okolice je ključnega pomena, saj še vedno opažamo, da se drugi ljudje v neposredni bližini, ki nasilje zaznajo, ne želijo "vpletati", ker gre za "družinsko zadevo". Nasilje je javni, družbeni problem in ne le problem posameznika ali družine in štirih sten, med katerimi se dogaja.

3. Kaj lahko storimo?

Kaj lahko storimo kot posamezniki in kaj kot družba pri preprečevanju ali soočanju z nasiljem? Spoštovanje in varovanje dostojanstva starejših je ključnega pomena. Starejši niso breme družbe, temveč generacije, ki so izgradile zapuščino, ki jo sedaj uživamo mlajši rodovi. Dobra socialna mreža in vpetost v različne odnose (sosedska pomoč, prostovoljci, društva upokojencev) predstavljajo varovalno mrežo, ki lahko prestreže osebe, rizične za socialno izolacijo. Pomoč na institucijah in v okviru nevladnih informacij mora biti raznolika, dostopna na lokalnem nivoju in prepoznavna. Pri tem moramo imeti v mislih, da med starejšimi generacijami uporaba modernih sredstev komunikacije ni razširjena in da morajo biti informacije dostopne v oblikah, prilagojenih za različne oviranosti. Stari ljudje so še vedno premalo informirani o pravicah in oblikah pomoči, ki so jim na voljo, zato se težko odločijo za prijavo in prekinitev nasilnega odnosa.

Starejši so po Zakonu o preprečevanju nasilja v družini deležni posebne skrbi. Pri tem ne smemo pozabiti na možnost izreka ukrepa prepovedi približevanja, ki ga lahko policija izreče na kraju samem in ki pomeni odstranitev nasilne osebe.

Strokovni delavci, ki delamo v poklicih pomoči in ki prihajamo v stik s starimi ljudmi, se moramo stalno izobraževati in usposablјati. Ni dovolj samo ozaveščenost in prepoznavanje nasilja, potrebno je zavedanje, da smo dolžni ukreniti vse potrebno za zaščito žrtve. Prizadevati si moramo za osveščanje širše javnosti in uvajanje dostopnih oblik pomoči. Pri tem je potrebno sodelovanje žrtve, ki pa ga lahko dosežemo edinole z vzpostavitvijo zaupnega odnosa.

Žrtve je potrebno vzeti resno

O avtrici:

Helena Govekar diplomirana socialna delavka in strokovna delavka na Centru za socialno delo Šiška. Prevezla je tudi regijsko koordinacijo za 7 centrov na področju Ljubljane, Vrhnike in Logatca, poleg tega dela tudi kot dežurna v interventni službi prve socialne pomoči.

1. Vloga Centrov za socialno delo in nasilje nad starejšimi

V Centrih za socialno delo se pogosto srečujemo z nasiljem nad odraslimi – starimi, veliko težavo nam predstavlja sama prijava nasilja, ker večina starejših ne želi, da se zadeva prijavi, ker je to nekaj kar tudi za same žrtev ni sprejemljivo, sega izven tradicionalnih okvirjev in njihovih prepričanj ter načina življenja. Ne morejo razumeti, kako jih ljudje, ki jih oni ljubijo – tepejo.

Pri starejših osebah, ki doživljajo nasilje opazamo, da gre v njihovih družinah za tako imenovane disfunkcionalne odnose, redno prihaja do konfliktov in zlorab, ki jih v večini primerov povzročajo družinski člani in so pogosto posledica alkoholizma, zlorabe drog, neozdravljivih osebnostnih motenj in družinskih bolezni. Pomembno je tudi, kako družba gleda in sprejema staranje in kako postopa v primeru nasilja nad starejšimi. V našem prostoru je žal še vedno previsoka toleranca do nasilja nad starejšimi, ker stare ljudi pogosto opisujejo kot šibke, nebogljene, odvisne in jim že kot družba in celo lastne družine ne posvečajo dovolj pozornosti in jih odrivajo na rob. Starejši ljudje tako postanejo enostavne tarče za izkoriščanje.

Pri starejših ljudeh gre najbolj pogosto za psihično, fizično in ekonomsko nasilje, seveda druge oblike nasilja niso izključene, pogosto je tudi spolno nasilje. Med vrste nasilja pa spada tudi zanemarjanje, to je odtegotanje nujnih življenjskih stvari, kot so na primer hrana, oblačila in zdravila. Največkrat so žrtve starejše ženske.

Starejše žrtve nasilja pogosto vztrajajo v nasilnem odnosu, ker jih je pogosto sram, imajo občutke krivde, ker so v večini primerih povzročitelj nasilja njihovi najbližji, prisoten je tudi strah pred partnerji, otroki in vnuki, saj so starejši deležni različnih groženj in izsiljevanj. CSD je žrtev dolžan zaščititi, ne sme pa podati prijave, če žrtev to izrecno ne pove. Veliko posameznikov si glede podaje prijave premisli. Pomembno je, da ljudi vzamemo *resno*, jim razložimo kakšne so njihove možnosti in kako bo vse potekalo.

Nasilje ne sme biti nekaj družbeno sprejemljivega. Nasilje je kaznivo in ga je potrebno prijaviti. Vsak izmed nas lahko nekaj naredi, da se lahko uspešno spopademo s problemom nasilja nad starejšimi, nasilje je potrebno jasno obsoditi, o nasilju je potrebno čim več govoriti in nasilja ne tolerirati. Žrtvam je potrebno posredovati čim več informacij, z njimi skušati vzpostaviti zaupen odnos in jim pomagati pri širitvi ali vzpostavitvi socialne mreže. Pomembno je tudi na kašen način se v medijih govori in piše o nasilju nad starimi. Večkrat je opaziti kot da so stari nezanimivi, neopazni in neaktualni za poročanje. Nasilje nad starejšimi ne sme biti potisnjeno v ozadje, tako kot tudi ne starost sama.

Vloga policije pri preprečevanju nasilja v družini

O avtorju:

Andrej Jordan je kot vodja policijskega okoliša Mengeš – Trzin nosilec preventivnega dela in partnerskega sodelovanja z državljani na tem območju, kjer poskuša zagotavljati ugodne varnostne razmere. Je policist z delovnimi, strokovnimi in življenjskimi izkušnjami, ki ima občutek za delo z ljudmi. V svojem prispevku predstavi njihove izkušnje pri obravnavi nasilja nad starejšimi in stanje prijavljenih primerov.

1. Policija in delo v skupnosti

Delo in naloge policije predstavlja dejavnost varovanja ljudi in premoženja ter zagotavljanje pogojev za mirno delo in življenje v skupnosti, velik pomen pa imata tudi svetovanje in preventiva. Skupaj z ostalimi institucijami tako policija v določeni skupnosti skrbi za zagotavljanje reda, preprečevanje kaznivih dejanj in odkrivanje ter obravnavo osumljencev in pa zmanjševanje strahu pred viktimizacijo. Eden od ciljev je policijo približati ljudem, kar poskušamo doseči predvsem s sodelovanjem s šolami, vzgojno-izobraževalnimi zavodi, državnimi in nevladnimi organizacijami ipd.

Pri obravnavi starostnikov ločimo starejše kot žrtve kriminalitete in starejše kot žrtve družinskega nasilja. Slovenska policija vodi statistiko žrtev kaznivih dejanj, med drugimi tudi glede na starost, kjer najstarejšo skupino predstavljajo žrtve nad 64 let. Statistični podatki kažejo, da je kar največ starostnikov (dobrih 80%) oškodovanih s kaznivimi dejanji zoper premoženje (kar se največkrat kaže v obliki drznih tatv), saj jih na leto policija obravnava nekaj tisoč. Sledijo oškodovanci kaznivih dejanj zoper človekove pravice in svoboščine, tretjo najpogostejšo skupino kaznivih dejanj nad starostniki pa predstavlja gospodarska kriminaliteta. Gledano po spolu so starejši moški veliko pogosteje žrtve kaznivih dejanj zoper življenje in telo ter človekove pravice. Starejše ženske izrazito izstopajo kot žrtve kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost. Starostniki največkrat policiji naznanijo tatvine, drzne tatvine, rope, vlome ipd., gospodarsko kriminaliteto (goljufije, zlorabe bančne kartice ipd.) in tudi kazniva dejanja v povezavi z nasiljem. Teh je sicer občutno manj, saj žrtve zaradi sramu in strahu pred povečanjem nasilja ter nezaupanja v institucije le-tega nočejo prijaviti.

Na policiji ugotavljamo, da nasilje v družini zavzema precejšen del našega delovanja. Policija letno obravnava okrog 80.000 različnih kaznivih dejanj, od tega kar več tisoč primerov nasilja v družinskem okolju, od na videz blagih oblik z manj opaznimi posledicami do tistih najhujših, kot so umori v družini. Na območju Domžal je največ žrtev družinskega nasilja žensk, starih med 30 in 45 let. Seveda ne smemo zanemariti obravnave nasilja nad moškimi ter starostniki. Policija kot represivni organ najpogosteje prva vstopi v neko družino, kjer prihaja do nasilja in prav tako prva izstopi. Z našimi ukrepi zaščitimo žrtve, preprečimo nadaljnje nasilje in odpremo vrata vsem drugim institucijam, da opravijo svoje naloge. Policisti se zavedamo, da primerov nasilja sami dolgoročno ne moremo obvladovati in jih učinkovito razreševati. Dobro in učinkovito obravnavo nasilja v družini omogoča izključno interdisciplinarni pristop. Žrtvam seveda svetujemo, da v vsakem primeru zberejo moč in pogum, da

izstopijo iz tega kroga nasilja, državne institucije in nevladne organizacije pa jih moramo pri tem podpirati. Policija ima možnost storilcu izreči ukrep *prepovedi približevanja določeni osebi, kraju ali območju*, pri čemer skupnega bivališča ne zapušča žrtev, temveč povzročitelj nasilja. Ukrep sicer traja 48 ur, vendar lahko preiskovalni sodnik z odredbo podaljša za čas 10 dni. To je pomembno sporočilo žrtvam, katere imajo tako čas, da premislijo o vseh nadaljnjih ukrepih. Po novih odločbah policisti prav tako opravljamo ponovne razgovore z žrtvami nasilja, kar se je izkazalo za zelo učinkovito. Žrtvi (in povzročitelju nasilja) damo vedeti, ni sama, okrepimo njeno socialno mrežo in tako prispevamo k zmanjšanju oz. odpravi ponovitvene nevarnosti, da bi oseba bila ponovno izpostavljena nasilju.

Policija v razumevanju problematike nasilja nad starostniki posebno pozornost namenja prepoznavanju in v nadaljevanju usposabljanju policistov, ko gre za nasilje nad ranljivimi skupinami. Kvalitetno opravljeno delo namreč povečuje zaupanje v delovanje policije, zaradi česar žrtve hitreje pokličejo na pomoč, s čimer se tudi zmanjša čas trajanja nasilja. V smeri širšega ozaveščanja je policija izdala brošuro *Spolno nasilje, Ko postanem žrtev kaznivega dejanja* ter brošuro *Ne pozabite na varnost*, s katero na morebitne nevarnosti opozarja prav starostnike.